

Отримано: 28 березня 2018 р.

Прорецензовано: 29 травня 2018 р.

Прийнято до друку: 1 червня 2018 р.

e-mail: pilguinata@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-2(70)-190-192

Романюк С. К., Трофімчук В. М. Застосування когнітивних технологій у процесі викладання іноземної мови на немовних факультетах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 2(70), червень. С. 190–192.

УДК: 711.111(07)

Романюк Світлана Костянтинівна,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов,
Рівненський державний гуманітарний університет,

Трофімчук Вероніка Миколаївна,

старший викладач кафедри іноземних мов,
Рівненський державний гуманітарний університет.

ЗАСТОСУВАННЯ КОГНІТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ НА НЕМОВНИХ ФАКУЛЬТЕТАХ

Стаття присвячена особливостям впровадження когнітивних технологій до викладання іноземної мови за професійним спрямуванням. Автор розглядає сутність когнітивного підходу, аналізує його головні принципи та пріоритети. Зокрема, розглядаються можливості застосування когнітивних технологій до навчання читання та анотування професійних статей і текстів, вивчення фахової лексики та граматичних явищ. Обґрунтовується методична доцільність когнітивного підходу у процесі викладання у вищих навчальних закладах на немовних спеціальностях.

Ключові слова: когнітивний підхід, когнітивна технологія, іноземна мова, професійно-орієнтоване навчання.

Романюк Светлана Константиновна,

кандидат филологических наук, доцент кафедры иностранных языков,
Ровенский государственный гуманитарный университет,

Трофимчук Вероника Николаевна,

старший преподаватель кафедры иностранных языков,
Ровенский государственный гуманитарный университет.

ПРИМЕНЕНИЕ КОГНИТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА НА НЕЯЗЫКОВЫХ ФАКУЛЬТЕТАХ

Статья посвящена особенностям внедрения когнитивных технологий в преподавание иностранного языка в профессиональной сфере. Автор рассматривает сущность когнитивного подхода, анализирует его главные принципы и приоритеты. В частности, рассматриваются возможности применения когнитивных технологий к обучению чтения и аннотирования профессиональных статей и текстов, изучению профессиональной лексики и грамматических явлений. Обосновывается методическая целесообразность когнитивного подхода в процессе преподавания в высших учебных заведениях на неязыковых специальностях.

Ключевые слова: когнитивный подход, когнитивная технология, иностранный язык, профессионально-ориентированное обучение.

Svitlana Romanyuk,

Candidate of Philological Sciences (PhD), Associate Professor at the Foreign Languages Department,
Rivne State University of Humanities,

Veronika Trofimchuk,

Senior Lecturer at the Foreign Languages Department,
Rivne State University of Humanities

COGNITIVE TECHNOLOGIES APPLICATION IN THE PROCESS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGE AT NON-PHILOLOGICAL FACULTIES

The article deals with the peculiarities of the introduction of cognitive technologies to the teaching of foreign languages for professional direction. The author considers the essence of the cognitive approach, analyzes its main principles and priorities. The article substantiates the methodical expediency of cognitive technologies application in the process of teaching professionally oriented foreign languages in higher educational institutions at non-philological specialties.

Recently, the higher educational institutions intensify the process of learning foreign languages through the introduction of the variety of teaching technologies. The cognitive approach in learning makes communication method more dynamic and gives a new stimulus to the development of teaching methods. Cognitive technologies allow a new way of simulating the process of students learning the material; activating their speech and thinking activities in foreign language classes; promoting the formation of the ability to communicate in foreign language in professional and scientific situations; taking into account communicative problems of students and based on principles of consciousness in obtaining knowledge and acquiring skills in the educational process of higher education.

The article discusses the possibilities of using cognitive technologies in teaching reading and annotating professional articles and texts, studying professional vocabulary and grammatical phenomena.

Key words: cognitive approach, cognitive technology, foreign language, professional-oriented training.

Постановка проблеми. В умовах прискорення інтеграційних процесів у світовому освітньому просторі, перебудови національної системи вищої освіти, зумовленої входженням України до Болонського процесу, змінюється її зміст і поширюється сфера її актуалізації, що потребує вдосконалення змісту й організації викладання іноземної мови у вищій школі.

На сьогодні одним із найвідоміших підходів до навчання іноземної мови є когнітивно-комунікативний. Цей підхід поєднує в собі когнітивну технологію у викладанні та практичне використання мови з метою розвитку мовленнєвої компетенції студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою використання комунікативно-когнітивного підходу у навчанні іноземної мови займалися вітчизняні та зарубіжні методисти та лінгвісти, зокрема: І. Бім, Г. Барабанова, І. Зимня, С. Зонтова, С. Ніколаєва, Я. Проскуркіна, С. Шатілов, А. Chamot, А. Johns, W. M. Rivers та інші. Вагомими є роботи, в яких відбувається подальша теоретична розробка і практична реалізація різних видів мовленнєвої діяльності, зокрема в читанні (Г. Барабанова, Г. Губіна), аудіюванні (К. Колеснікова, В. Яковлева), усному (Л. Ананьєва, С. Дикарева, Н. Драб) та писемному (А. Chamot) мовленні. На сьогодні комунікативна технологія в пріоритеті, проте когнітивним процесам, що лежать в основі навчання іноземної мови, в лінгвометодичній літературі відводиться менше уваги, хоча когнітивний аспект лінгводидактики є основою методики викладання іноземної мови. Опора на когнітивні процеси виявляється **актуальною** з точки зору розвитку як комунікативної, так і професійної компетенції студентів.

Мета статті: обґрунтувати доцільність використання когнітивних технологій у процесі навчання іноземної мови студентів немовних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Викладання іноземної мови на немовних факультетах у ВНЗ має свої особливості. На відміну від студентів лінгвістичних факультетів, студенти немовних спеціальностей іноді мають дуже низьку мотивацію до вивчення іноземної мови. Також дисципліна «Іноземна мова за професійним спрямуванням», має інтегрований характер, тобто вона пов'язана з фаховими дисциплінами і потребує вирішення фахових завдань засобами іноземної мови. За вимогами положень Болонської декларації скоротилась кількість аудиторних занять і збільшився час на самостійну роботу студентів, що ускладнило процес вивчення іноземної мови професійного спрямування у ВНЗ.

Володіння іноземною професійно-орієнтованою мовою має важливе значення для професійного становлення студентів. Студенти, що займаються науковою роботою, беруть участь у міжнародних наукових конференціях. Після закінчення університету вони мають змогу продовжити навчання за кордоном (магістратура, аспірантура) та працювати за межами України. Крім того, більшість матеріалів сучасних досліджень сьогодні можна знайти лише іноземною мовою. Отже, на заняттях з іноземної мови необхідно формувати у студентів уміння читати та розуміти фахову літературу іноземною мовою, перекладати її, письмово та усно спілкуватися професійно-орієнтованою іноземною мовою [4, с. 118].

Однак традиційні методи навчання не завжди дають вагомий позитивний результат. Не всі студенти можуть підібрати лексичний матеріал при побудові власних висловлювань, їм не завжди вдається вірно кодувати та декодувати словниковий матеріал. Внаслідок цього студенти не вміють передати потрібну фактичну інформацію, грамотно та логічно висловлюватися, аргументувати свою думку, насичувати свої висловлювання граматичними та лексичними одиницями, підтримувати розмову і вести дискусію, тобто виконати необхідні завдання у своїй майбутній професійній діяльності [9, с. 172]. Тому, у методиці викладання іноземної мови професійного спрямування дуже важливим є постійне вдосконалення методів і технологій навчання. Саме когнітивний підхід у навчанні, на нашу думку, зможе надати комунікативній методиці динамічності і нового поштовху у розвитку методичної думки.

Когнітивність (від лат. *cognitio* – пізнання, вивчення, усвідомлення) – це здібність до розумового сприйняття і переробки зовнішньої інформації. Когнітивна психологія використовує це поняття по відношенню до психічних механізмів обробки інформації на різних рівнях пізнавального відображення (як перетворюється інформація в умовах її сприйняття, як зорганізується збереження інформації у довготривалій семантичній пам'яті, як будуються дедуктивні висновки тощо) [8]. Відносно когнітивного підходу вивчення іноземної мови спирається на розумові процеси і дії, завдяки яким вона буде зрозумілою і використаною у процесі мовленнєвої діяльності [3, с. 198].

Когнітивні технології навчання оптимізують створення сприятливих умов та ефективного інформаційного середовища для сприйняття кожним студентом академічної інформації.

На нашу думку, основні пріоритети когнітивної навчальної технології визначаються:

- формуванням мисленнєвих навичок (залучення студентів до активного процесу пізнання сутності явищ, що вивчаються);
- формуванням навичок і вмінь збирати і використовувати інформацію з різних джерел; зіставляти, порівнювати, фільтрувати її за певним критерієм (інформаційна компетентність);
- здатністю до критичного аналізу ситуації;
- умінням формувати інформацію у вигляді конспекту, структурної схеми, алгоритму, анотації;
- умінням застосовувати технічні, програмні та Інтернет-засоби;
- умінням добирати інформацію, розрізняти фактичні та прогнозовані дані, перевіряти гіпотези;
- формуванням способів активної пізнавальної діяльності;
- формуванням соціально обумовленого характеру навчання (студент і викладач у процесі навчання повинні навчитися розуміти один одного та співпрацювати один з одним).

З появою та поширенням комунікативного підходу до навчання іноземної мови його розуміли у вузькому значенні. У зарубіжній методиці когнітивні процеси пов'язували лише з заучуванням правил і системним вивченням іноземної мови. О. Леонт'єв, розглядаючи когнітивний аспект оволодіння іноземною мовою, підкреслює, що «опановуючи іноземну мову, ми одночасно засвоюємо властивий відповідному народу образ світу, те чи інше бачення світу через призму національної культури, одним із важливіших компонентів якої є мова» [6, с. 225]. Основне завдання оволодіння іноземною мовою в когнітивному аспекті, на думку О. Леонт'єва, полягає в тому, щоб навчитися орієнтуватися так, як це робить носій мови.

Посилення когнітивної спрямованості професійної підготовки у вищій школі вимагає включення до змісту навчання когнітивних навичок і вмінь, поряд із системою спеціальних знань та іншомовних навичок і вмінь. Когнітивну компетенцію розуміють як здатність до здійснення комунікативно-розумової діяльності [7, с. 14], тобто до розв'язання мовленнєво-розумових завдань за допомогою сукупності мовленнєвих дій і мисленнєвих операцій. Мовленнєві дії забезпечуються комунікативними навичками і вміннями. Мисленнєві операції забезпечуються наявними знаннями, розумінням та усвідомленням

завдання, яке слід розв'язати, й навичками вирішення інтелектуальних завдань за допомогою певних когнітивних операцій. Йдеться про когнітивні навички – ментальні здібності, за допомогою яких людина обробляє зовнішні стимули [11, с.137]. Услід за Г. А. Атановим вважаємо, що до базових когнітивних навичок належать “уміння спостерігати, встановлювати аналогії, зіставляти й протиставляти факти й явища, порівнювати нове з раніше відомим, використовувати прийоми мислення (індукцію й дедукцію, абстрагування, конкретизацію, аналіз, синтез), структурувати, систематизувати й класифікувати інформацію” [1, с.50].

Розглянемо застосування когнітивного підходу у навчанні професійного читання та анотування іноземною мовою у ВНЗ. Мета навчання зрілого читання у немовних ВНЗ забезпечує розуміння змістовної інформації в професійних джерелах. Читання іноземною мовою є основним засобом отримання інформації для її подальшого використання у професійній діяльності, тому воно є важливим і входить в інтереси майбутнього спеціаліста. [9, с. 9].

Якщо використовувати психокогнітивну модель декодування інформації за принципом “зверху-вниз”, від фонових знань, очікувань читача до розпізнавання лексико-граматичних форм, то навички читання іншомовних текстів можуть бути розвинені вже на початковому етапі вивчення іноземної мови у немовному ВНЗ. Схеми, інтерактивність, значеннева обробка тексту, набір читацьких стратегій, метакогнітивна усвідомленість – це ключові поняття, виділені А. Джонс, що характеризують когнітивний підхід до навчання читання [10]. За допомогою цієї методики можна спростити спосіб оволодіння великим об'ємом професійно-орієнтованої іншомовної інформації, необхідної студенту ВНЗ, а також покращити його швидкість та якість.

Однією з вимог Програми з англійської мови для професійного спілкування є вміння анотувати професійно-орієнтовані тексти. Навчання анотуванню направлено на вироблення навичок та вмінь оформлення отриманої інформації.

Під час навчання анотуванню принцип цілісного сприйняття тексту вважається основним. Студент повинен уявляти, що саме він буде вивчати, тоді інформація сприймається легше. Аналіз тексту спрямовується на виявлення студентами його макроструктури, яка матеріалізується текстовою матрицею. Після складання текстової матриці, починається робота з лексико-граматичними одиницями тексту, яка заохочує студентів до мовної здогадки на основі контексту [10].

Когнітивний підхід має методичну доцільність у процесі навчання студентів іншомовної фахової лексики. Вчені пропонують на етапі концептуалізації *word-study* проводити роботу над побудовою когнітивного образу слова. Далі потрібно розвивати вміння використовувати нову лексичну одиницю та поступово вводити її у довготривалу пам'ять. Інформація про слово переробляється свідомістю студента і зорганізується у вигляді спеціальних об'єднань. На наступному етапі відбуваються знаходження асоціативних зв'язків слова, завдяки чому когнітивний образ слова стає більш тривалим та сталим. Нарешті проходить процес “кристалізації”, “вротчення” сформованих образів у слова, якщо є позитивний мовний та мовленнєвий досвід, відчуття мови, комбінаційні здібності та креативність у мовленнєвій діяльності студента [2, с. 36].

В основі вивчення граматичних явищ теж лежать розумові процеси розуміння та використання цих явищ у мовленні. Студенти за допомогою когнітивних методик вивчають не готові правила або структури, а відкривають правила та моделі самостійно, розуміючи граматику як логічну систему. Кінцевою метою вивчення іноземної мови є використання вивчених форм у комунікативних ситуаціях та реальному контексті [5, с. 90].

Висновки. Когнітивний підхід до навчання професійно-орієнтованої іноземної мови відповідає вимогам оптимізації та інтенсифікації навчального процесу у вищих навчальних закладах. Когнітивні технології враховують комунікативні проблеми студентів, допомагають активізувати їхню мовленнєво-мисленнєву діяльність на заняттях з іноземної мови, сприяють формуванню здатності до іншомовного спілкування у професійних і наукових ситуаціях, дозволяють по-новому змодельовати процес засвоєння студентами навчального матеріалу, ґрунтуються на принципах свідомості в отриманні знань і набуття умінь у навчальному процесі вищої школи.

Перспектива подальших розвідок полягає в дослідженні інноваційних технологій навчання іноземної мови за професійним спрямуванням.

Література:

1. Атанов Г. А. Обучение и искусственный интеллект, или основы современной дидактики высшей школы / Г. А. Атанов, И. Н. Пустынникова ; под ред. Г. А. Атанова. – Донецк : Изд-во ДонНТУ, 2004. – 50 с.
2. Залевская А. А. Введение в психолингвистику / А. А. Залевская. – М. : РГГУ, 2000. – 348 с.
3. Колесникова И. Англо-русский терминологический справочник по методике преподавания иностранных языков / И. Колесникова, О. Долгина. – СПб. : Рус.-Балт. информ. центр БЛИЦ, 2008. – 223 с.
4. Конопляник Л. М. Комунікативно-когнітивний підхід до навчання іноземної мови професійного спрямування студентів-фізиків / Л. М. Конопляник // [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/10365/1/Конопляник_Черкаси_2013_pdf.
5. Лебедева М. В. Когнитивно-коммуникативный подход в обучении лексико-грамматическому аспекту устной речи студентов переводческого факультета / М. В. Лебедева // Когнитивные процессы в иноязычном словоупотреблении и слововосприятии на уроках иностранного языка в школе и вузе : Межвуз. сб. науч. статей. – Н. Новгород : НГЛУ им. Добролюбова, 2004. – С. 88–93.
6. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики / А. А. Леонтьев. – М. : Смысл, 1997. – 287 с.
7. Мильруд Р. П. Современные концептуальные принципы коммуникативного обучения иностранным языкам / Р. П. Мильруд, И. Р. Максимова // Иностранные языки в школе, 2000. – № 4. – С. 9–15.
8. Солсо Р. Когнитивная психология : [монография] / Р. Солсо. – СПб. : Изд. дом Питер, 2002. – 592 с.
9. Чевичелова О. О. Особливості застосування когнітивно-комунікативного підходу в процесі викладання іноземної мови у вищих технічних навчальних закладах / О. О. Чевичелова // Педагогічна освіта : теорія і практика. – 2012. – Випуск 10. – С. 172–175.
10. Черпак О. Когнітивно-комунікативний метод навчання іноземної мови у ВНЗ / О. Черпак [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://confesp.fl.kpi.ua/fr/node/994>.
11. Eysenck M. W. Principles of Cognitive Psychology / Eds. M. W. Eysenck, S. Green, N. Hayes. – 2-nd ed. – Padstow, Cornwall, UK : TJ International Ltd., 2001. – 436 p.